

Hlaváček, Ivan

Veletinská listina z roku 1447

Studia historica Brunensia. 2013, vol. 60, iss. 1-2, pp. [135]-141

ISBN 978-80-210-7685-3

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132822>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVAN HLAVÁČEK

VELETINSKÁ LISTINA Z ROKU 1447

Abstract:

The charter of Veletiny from the year 1447

The short paper publishes and issues a previously unknown charter of Catherine of Žerotice, written in Czech language in 1447. Up to now it lay hidden from the eyes of scholars in archives of princely Hohenlohe-Zentralarchiv Neuenstein (Baden-Württemberg). The charter concerns the selling of maternal heritage both in Bohemia and in Moravia at Catherine's sister Anna. Because of greater legal force six nobles from the surrounding area were asked to seal the charter with their seals.

Key words:

Veletiny charter; Catherine of Žerotice, seal, edition.

Nejenom velkými dějinami živ je historik. Neboť někdy potěší, ale i obzor rozšíří byť i jednotlivina, zejména týká-li se to středověku, kdy se ještě nemůžeme – alespoň ne obecně – těšit z nadbytku pramenů (nebo nad ním vzdychat). A jestliže se takový izolovaný pramen objeví na místě zcela nečekaném, jde o radost o to větší. A to i tehdy, jedná-li se o v podstatě banální právní každodennost, která ale může udělat radost i zájemcům o regionální či lokální historii.

Počátkem tohoto roku se na mne obrátil profesor Kurt Andermann, archivář v Generallandesarchivu v Karlsruhe v Baden-Württembersku, který v současné době spravuje i Ústřední archiv knížat z Hohenlohe v Neuensteinu. Tento archiv je nepochybně odborníkům na pozdně středověké dějiny znám proto, že je proslulý tím, že uchovává neobyčejně bohatý – a to jak rozsahem, tak rozmanitostí svých dokladů – archiv Konráda z Weinsbergu, jednoho z čelných říšských hospodářských úředníků poloviny 15. století.¹ Šlo o to, že se tam nachází listina, která byla pro archivní pracovníky včetně

¹ O něm zevrubně F u h r m a n n Bernd: *Konrad von Weinsberg – Ein adliger Oikos*

K. Andermanna neznámou veličinou, protože by psána jím nepřístupným jazykem. Až výše zmíněný archivář se domníval, že by mohlo jít o česky psanou listinu. A tak se mi dostala do rukou její reprodukce a mohl jsem Andermannův závěr jen potvrdit. Je tomu tak. Listina, která je dobře dochována, je jihomoravského původu a patří do sklonku první poloviny 15. století (1447) a má tu signaturu Hohenlohe-Zentralarchiv Neuenstein Oe 3 Nr. 52. Jde o kupní smlouvu Kateřiny z Žerotic, která obsahuje mezi pečtiteli řadu jmen osobních i místních a ukazuje tak přece jen i širší regionální kontakty a kontexty jednajících a pečeticích osob. A víme-li o Konrádových širokých kontaktech, mohlo by se předpokládat, že se listina dostala do archivu jeho prostřednictvím. Ponechme tuto otázku zatím otevřenou a porozhlédněme se okolo a vezměme nejdřív do rukou registář českých středověkých originálních listin a listů. Tu zjišťujeme se značným překvapením, že pro rok 1447 je v něm evidováno 46 jednotlivin, které jsou ze tří pětin moravského původu. Vzhledem k velikosti rozlohy je moravská, ba přímo jihomoravská převaha až překvapující a nutí k zamyšlení, na které tu ovšem není místo. Vždyť jen velehradský klášter sám o sobě je v tomto jediném roce vydavatelem čtyř česky psaných listin.²

Nejdříve ale podejme vlastní regist s edicí. Vzhledem k tomu, že jde o listinu z poměrně okrajového regionu s možnými nářečnými prvky, podávám otisk paleografický s tím, že sice dodávám interpunkci, ale nerespektuji používání dvojího s: kulatého a dlouhého, jejichž užívání ale není zcela důsledné.

Kateřina ze Žerotic, manželka Buriana z Vlčnova a Žerotic, jenž je spouvydavatelem, prodává s jeho souhlasem Anně ze Žerotic, své sestře, manželce Jiřího z Lichtemburku a z Vranova, jenž je spolupříjemcem, své dědictví po matce Elišce z Kunštátu a to jak v Čechách, tak na Moravě za 200 uherských zlatých, což má být pojištěné zápisy v českých i moravských zemských deskách či listinnými doklady.

zwischen Territorium und Reich, (Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte Beiheft 171). Wiesbaden 2004.

² Srv. *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526 I/2 1378–1471*, ed. B e n e š František – B e r á n e k Karel. Praha 1974. Pokud vím, materiálového bohatství této edice nebylo dosud prakticky vůbec využito, ačkoliv i jen statisticko-geografická interpretace slibuje zajímavé výsledky.

1447 červenec 27

Veletiny³

Ja Katherzina z Zyroticz⁴, manzelka Buryanowa z Wlcznowa⁵ a ya Burjan z Wlcznowa a z Weletin y swimy erby wyznawame liemto listem obecnie przede wssiemu ktocz gey vvrzie nebo cztucze slissieti budu, ze sem uczinila smluwu s plnym powolenym muzie sweho s urozenu panii Annu sestru swu vlastny z Zyroticz, manzelku panie Girzikowu z Wranowa⁶ a s urozenym panem Girzikiem z Lichtmburga⁷ a z Wranowa o to, czoz gest nam urozena panii Elzka z Cunstatu⁸ dobre pamieti maty nassie mila odemrziela a rozkazanie uczinila na swich wienyech budto w Czechach nebo w Morawie budto na listech nebo we dskach za zdraweho zywota nebo na smrtedlney posteli. O to o wsseczko ya swrchpsana Katherzina y s Buryanem muzem swym swrchupsanym y o to wsseczko czos mi gest maty nassie odkazala kerymyz by sie gmeny koliwiek gmenowaly, ktore koliwiek wieczy o to sem gyz o wsseczko koniecznu smluwu uczinila y s swym muzem Buryanem a moczii tohoto listu czynym neb gsme gyz ya y s swym muzem za to penieze hotowe wzaly, tocziss dwie stie zlatih uherskych od swrchupsaney panie Anny a od swrchupsaneho pana Girzika. A tak ya czasto psana Katherzina y s swim muzem Buryanem y s swymi erby slibugem swu dobru czistu wieru beze wssiech zmatkow giey panie Anny a pana Girzika y gich erbaw nyniegszych y buduczich mocznie gye propusstiemy a wiecznie gych z toho napominaty nemame, any nassy erbowe. A to slibugem cztnie zdrziet, czos sie na wrchu y dole pisse bez porussenie. K tomu na swiedomie a na potwrzenie swrchupsanich wieczii swe gsme vlastnie peczeti prziwiesili k tomuto listu. A pro lepssie swiedomie prziprosili gsme stateczneho ritierze pana Jana Kuzele z Zerawicz⁹ a z Kwassyecz¹⁰ a slowutnych panossy Stybora

³ Ca 6 km západoseverozápadně od Uherského Brodu. Místem jejího vydání byla nepochybně tamní zaniklá tvrz, ležící naproti mostu přes Olšavu. Ta se v r. 1437 dostala do majetku Hartliba z Vlčnova, po němž ji zdědil v listině přicházející syn Burian. Viz: Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, Jižní Morava. Praha 1981, s. 246.

⁴ Nyní Žerotice ca 12 km severovýchodně od Znojma.

⁵ Ves ca 6 km východojihoovýchodně od Uherského Brodu.

⁶ Zřejmě Vranov ca 18 km západně od Znojma a nikoliv Vranov ca 13 km severně od Brna.

⁷ Jde zcela nepochybně o Jiřího Bítovského na Vranově; viz U r b a n Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*. Praha 2003, s. 162–163,

⁸ Ves a hrad Kunštát ca 9 km západně od Boskovic.

⁹ Ves ca 8 km východně od Kyjova.

¹⁰ Ves ca 9 km od Kroměříže.

z Ostrowa¹¹ a z Hluku¹², Filipa z Vgiezda¹³, Jesska z Giekwe¹⁴, Waczlawa Mazanczie z Prakssycz¹⁵ a Girzika z Orziechowe¹⁶, aby swe peczete podle nassich prziwiesili k tomuto listu. Genz gest dan i psan na Weletinach ten cztwrtek przed swatu Marzi Magdalenu leta od narozenie syna bozieho tisicziego cztirztego cztirzsidczateho a sedmeho leta.

Listina byla zpečetěna osmi na pergamenových prouzcich přivěšenými pečetěmi. Podle reprodukce jsou v menší či větší fragmentárnosti dochovány jen čtyři, Nicméně protože na třech prouzcich je možno přečíst či doplnit s jistotou jména tří pečetitelů, totiž Stibora z Ostrohu a Hluku (čtvrtý heraldicky zprava), Ješka z Jíkve (šestý) a Václava Mazance (sedmý), lze konstatovat, že jejich pořadí na plice sleduje zřetelně výčet přicházející v koroboraci. Z dochovaných jsou dvě (4. a 6.) oválné, sedmá štítovitá a u poslední nelze s určitostí rozhodnout. Jde tu vesměs o příslušníky místní nižší šlechty. Jako první (tedy v pořadí třetí po vydavatelce a jejím manželském spoluvydavateli) připojuje svou pečeť rytíř Jan Kužel. Čitelná část opisu zní: s.yan.kuzel d zer///¹⁷ po něm pak přichází šest panoší. Šestý v pořadí (jako panoše třetí) je Ješek z Jíkve¹⁸ Pokud jsem se dobře

11 Zřejmě Uherský Ostroh ca 9 km jižně od Uherského Hradiště. Ve středověku označení kolísalo mezi variantou Ostroh a Ostrov.

12 Ves ca 8 km jihozápadně od Uherského Brodu.

13 Nyní Újezdec u Luhačovic, 3 km severně od Uherského Brodu.

14 Nepochybně Jíkev severně od Nymburka v středovýchodních Čechách. Je to překvapivé jen na první pohled, protože tento rod již ve 14. století se zčásti usadil i na jižní Moravě.

15 Ves ca 4 km severně od Uherského Brodu.

16 Nyní Ořechov, ca 8 km severozápadně od Uherského Ostrohu.

17 V díle P i l n á ě k Josef: *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, reprint Brno 1972. je v rejstříku odkaz na s. 299, tam ale výklad nepřichází (správně s. 296n.). Š e b á n e k Jindřich: *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I. Inventář pergamenů z let 1078–1471*, Brno 1932, s. 235, č. 1129 uvádí k roku 1409 jako spolupečetitele stejnojmennou osobu. Je ale otázka, zda odstup 38 let není příliš velký, tím spíš, že S e d l á ě k , August: *Českomoravská heraldika 2*, Praha 1925, s. 330 uvádí k r. 1457 dalšího Jana Kužela, který měl v *pečetním poli nad kotoučem jakousi kytu*. což v podstatě odpovídá pečetnímu obrazu pečetí, přivěšené k naší listině (srv. i S e d l á ě k , *Atlasy erbů 4*, s. 56n.). Za některé heraldicko-genealogické doplňky děkuji kolegovi Vladimíru Růžkovi.

18 O tomto rodu Pilnáček (viz předchozí pozn.) s, 57, č. 115, zdejší pečetní obraz ale s Pilnáčkovým popisem nesouhlasí. Srv. i Sedláček August: *Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty 5*, ed. Růžek Vladimír, Praha 2003, s. 105. Šlo o rod, jehož někteří členové patřili k širšímu dvoru Karla IV. (viz R ů ž e k Vladimír, *Česká znaková galerie na hradě Paufu u Norimberka z roku 1361*, in: Sborník archivních

díval, nachází se v literatuře, tedy v Sedláčkově sfragistickém atlasu pouze překreslená pečeť Stibora (Ctibora) z Ostrova z roku 1440.¹⁹ Ostatní jsou zřejmě neznámé.

Na dorzu listiny je humanistickým písmem ca 17. století, pětiřádková archivní poznámka: *Literae super bona unius / faeminae (!) sibi a parenti / bus suis relicta, non / pertinentia ad / monasterium*. Mimo to jsou tam i signatury jinými rukama: 125a. *Kasten 74* a *Fach 2* a izolovaně stojící č. 9. Tato skutečnost možnost souvislosti s Konrádem z Weinsbergu prakticky popírá a protože pisatel latinského regestu znal nepochybně aspoň trochu česky, nabízí se otázka, zda nešlo o nějaký moravský klášter, nejspíš ovšem velehradský, jenž mohl listinu v novověku získat současně s tím, jak se stal majitelem některých, v listině ovšem jen zcela obecně zmiňovaných zboží. O další její cestě do Neuensteinu lze ovšem jen spekulovat. Kdyby se podařilo identifikovat na dorzu uváděné archivní signatury, byla by situace jasnější.

Právní akt se odehrál ve staré sídelní oikumeně. Veletiny, kde došlo k zlistinění, jsou doloženy poprvé už na počátku 13. století (1201).²⁰ Jde o obec starou, která vznikla nepochybně nejpozději ve 12. století. Ve stejné Přemyslově listině jsou ovšem zmiňovány i některé z dalších lokalit, které ve veletinské listině přicházejí. Ale nejde tu o místopisnou stať, nýbrž o uvedení této listiny do literatury, takže tyto informace lze ponechat stranou, neboť je lze snadno dohledat v příslušné literatuře resp. edicích. Zaměřím se stručně jen na osoby, které tam přicházejí a ovšem také na příslušné právní pořízení, které má širší záběr, neboť jde o koupi zřejmě spíše rozptýlených než rozsáhlých majetků, které se nalézaly jak na teritoriu Markrabství moravského, tak v Českém království. Bohužel se o konkrétních lokalitách, které byly předmětem této transakce nedozvídáme nic bližšího. Odkaz jak na české, tak na moravské desky zemské je jen zcela všeobecný. V troskách českých desek zemských, které se Josefu Emlerovi²¹ podařilo

prací 38, 1988, s. 130). Na Moravě byl ale ještě další rod téhož jména, ale jiného erbu (P i l n á č e k , *Tamže*, s. 295).

¹⁹ Srv. Sedláček (jako předchozí pozn.) s. 112.

²⁰ V listině Přemysla I., který tuto ves a řadu dalších dává klášteru hradištskému (viz *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* I, ed. F r i e d r i c h Gustavus. Pragae 1904–7, č. 21. Jsou v ní vyjmenovány i další lokality z nichž pocházejí či dle nichž se jmenují další účastníci tohoto právního aktu. Proč H o s á k , Ladislav – Š r á m e k , Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku* II. Praha 1980, s. 673 uvádějí jako nejstarší písemnou zmínku rok 1283, mi není jasné. Přemyslova listina je ale nepochybně pravost. Stejně informace podává Hosák ovšem už ve svém *Historickém místopisu země moravskoslezské*, Praha 1938, dle rejstříku.

²¹ *Pozůstatky desk zemských Království českého roku 1541 pohořalých* 1–2, ed. E m l e r Josef. Praha 1870–1872 není o nás zajímajících osobách ani zmínka.

sebrat se nenachází žádný záchytný bod ani pokud jde o osoby, ani pokud jde o lokality. Na Moravě je ovšem situace heuristicky výrazně lepší, neboť zemské desky dochovány jsou. Zejména padají v úvahu desky olomoucké, i když ani tady není bezprostřední zeň taková, aby ozřejmila situaci kolem tohoto právního aktu či dokonce snad pověděla něco konkrétního o stacích, jichž se ona koupě týkala. Nicméně vezmeme-li do ruky Ukazatel jmen k latinským deskám brněnským a olomouckým Františka Černého²² vypadá situace přece jen jinak a některé obecnější informace se získají. Tak v r. 1437 Kateřině její manžel Burian z Vlčnova a jeho otec Hartleb pojišťují platy na konkrétně jmenovaných vesnicích²³ a v r. 1466 se Kateřina spolu s manželem účastní složité finanční transakce.²⁴ Zatím co Kateřinina sestra v zápisech desek moravských nevystupuje, její manžel, Jiřík z Lichtenburka a na Bítově je v nich zmiňován opětovaně, neboť patřil k přísedícím na zemském soudu.²⁵ A stejně tak se v moravských deskách porůznu setkáváme i s dalšími spolupřítelci, nicméně zpravidla jen v řadových rolích. Tu bych chtěl upozornit zejména na Ješka z české Jíkve, jenž byl častým ručitelem a zvoleným rozhodčím (*disbrigator*). Jeho účast je logická, neboť moravská odnož této rozvětvené rodiny je právě na jižní Moravě doložena již hluboko ve 14. století. Není potřeba uvádět ani u něho, ani u ostatních jejich správních a soudních aktivit, které lze podle Černého Ukazatele v obou řadách zemských desk snadno dohledat. A to tím spíše, že máme v lecčems oporu zejména také v genealogických pracích Josefa Pilnáčka, především v jeho Staromoravských rodech.²⁶

Z moderní literatury pak dohledáme zejména pravděpodobnou matku obou sester, totiž Elišku z Kunštátu, manželku Erharda z Kunštátu²⁷ a dojdeme určitého poučení i pokud jde o Lichtenburky²⁸.

Částka dvou set uherských zlatých naznačuje, že rozsah této transakce nemohl být až tak veliký, i když tu mohly svou roli hrát i úzké příbuzenské

²² Č e r n ý , František: *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým vydaným p. ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilém, Kar. Demuthem a ryt. Wolfskronem r. 1856*, [1] (Prameny dějin moravských 2). Brno 1914.

²³ *Die Landtafel des Markgrauthumes. Text der Olmützer Czuda*, red. C h y t i l J o s e p h, resp. Brünnner Czuda. Brünn 1856, s. 373, Liber X č. 221.

²⁴ Tamže, s. 441, Liber XI, č. 263.

²⁵ Stačí odkázat na Černého Ukazatel s. 198a.

²⁶ P i l n á č e k , Josef: *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, reprint Brno 1972. Jen zcela malé dodatky přináší kniha t é h o ž : *Neznámé rody a znaky staré Moravy*, kterou připravil k tisku Švábenský Mojmir. Brno 1983.

²⁷ P l a č e k , Miroslav – F u t á k , Peter: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006, s. 319n.

²⁸ Viz výše v pozn. 7 citovanou práci Urbanovu.

svazky obou jednajících žen a ovšem mohlo také jít o malé územní celky či závazky. Z právního hlediska je zajímavé, že obě ženy disponují majetkem zcela samostatně, i když jejich manželé jsou v listině uváděni. První jako formální spoluvydavatel, druhý jako neméně formální příjemce, jak tomu nasvědčují obraty v příslušných formulích.

Nicméně ať je tomu tak či onak, veletinská listina je zajímavým dokladem jak svou současnou archivní proveniencí, tak osobami, které se na ní podílely, neboť to ukazuje zřetelné regionální vazby, které by ovšem bylo potřetí studovat v souvislosti s jinými a poměrně hojnými listinami tohoto regionu v době kol poloviny 15. století. Třeba ovšem dodat, že tyto užší vztahy nebyly jen vstřícné, jak by se mohlo ze spolupčetění zdát. Ba naopak často se jednalo o vztahy, které byly na hraně sousedského soužití, leckdy je zřejmě dokonce zřetelně překračovaly. Stačí k tomu vzít si do ruky půhonné a nálezové knihy moravského zemského soudu, v našem případě olomoucké cúdy, abychom se o tom mohli přesvědčit. V třetím svazku Brandlovy edice pod rejstříkovým heslem Veletiny či Vlčnov máme odkazy na řadu sporů zejména Kateřinina manžela Buriana a to jak v roli strany žalované, tak i žalující a to i pokud šlo o některé z těch, s nimiž se setkáváme jako se spolupčetiteli Kateřininy listiny.²⁹ Takový byl život – a od té doby se toho po této stránce moc nezměnilo.

DIE URKUNDE VON VELETINY AUS DEM J. 1447

Die Miscelle ediert und erläutert eine bisher unbekannte tschechisch verfasste Urkunde, nämlich die von Katharina von Žerotice aus dem mährischen Süden. Sie lag versteckt, unentziffert und der Forschung unbekannt, im Fürstlichen Archiv der von Hohenlohe in Neuenburg (Baden-Württemberg). Sie behandelt den Verkauf ihres mütterlichen Erbes sowohl in Böhmen als auch in Mähren an Katharinas Schwester Anna. Wegen größerer Rechtskraft wurden sechs Adelige aus der Umgebung zum Mitsiegeln gebeten.

²⁹ Srv. *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové* Tomus tertius. pars prior, ed. B r a n d l Vincenc. Brunae 1878, zejména s. 677 a 703 a také rejstřík sub verba.

